

Вітаємо Сергія Анастасійовича з ювілеєм і бажаємо міцного здоров'я, плідної творчої праці!

*Колектив Відділу рукописних фондів і текстології
Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України.*

Лариса Мірошніченко

ГАРЯЧЕ СЕРЦЕ

Доля подарувала Сергієві Гальченку, справжньому філологу-архівісту, рідкісну можливість: пізнавати художній текст з Автографа, очима і безпосереднім дотиком-чуттям самої душі осягати таємницю живого творчого письма. Може, саме тому літературознавець віддає стільки сил пошуку і збереженню рукописної спадщини художників Слова.

В Україні таких людей – жменька. Це ті, хто невтомними щоденними турботами, за спонукую гарячого серця патріота призбирує рукописи, біографічні матеріали, іконографію українських письменників. З 1993 року, відколи С.Гальченко став завідувачем відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури, його стараннями, завдяки довірі до нього сюди надійшли тисячі документів (цілі приватні архіви чи окремі матеріали): Т.Шевченка, Марка Вовчка, Лесі Українки, Олени Пчілки, В.Винниченка, О.Олеся, О.Ольжича, В.Барки, В.Стуса, Остапа Вишні, І.Багряного, М.Зерова, Є.Маланюка, О.Стефановича, Ю.Лавріненка, О.Лятуринської, О.Косач-Шимановської, М.Лукаша, Л.Махновця, П.Одарченка, П.Ротача, А.Костенка та ін.

У цій успішній пошуковій роботі, надзвичайно вагомій для нашої історії, у проникливих літературознавчих дослідженнях С.А.Гальченка (згадаймо хоча б його розмисли про Володимира Сосюру чи Остапа Вишню) сконцентровані привабливі грані особистості: громадянська принциповість і самовідданість, душевна чуйність і вразливість серця, романтична закоханість у рідне село та народну пісню. А ще зауважмо: напрочуд затишно в його артистичній українській душі почуввається народний гумор.

*С.Гальченко у колі театральних муз.
2001 р.*

Вітаю з ювілеєм людину самоцінну (хоч би якими болісними були “подарунки” долі). Нехай палкі поривання ювіляра побудувати в Києві вимріяний Будинок Рукописів здійсняться!

Сергій Гальченко

“ДЕСЯТИРІЧКА” ОСТАПА ВИШНІ (РУКОПИС ІЗ ШУХЛЯДИ ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ)

До 100-річчя від дня народження Остапа Вишні вдвох із названою донькою письменника Марією Михайлівною Євтушенко (1923–1999) ми підготували документальну книжку “Трагічна “десятирічка” Остапа Вишні”, створену переважно на основі домашнього архіву (листів із заслання, табірною щоденника та інших невідомих матеріалів, зібраних дружиною Губенко-Маслюченко). Книжку радо взяли до видання в “Радянському письменнику”, запевнивши, що її вихід принесе прибуток, порятує касу в той складний передкризовий період, і дали на

рецензію одному з небагатьох вишнєзнавців. А автор цих рядків одважився поїхати восени 1989-го (напередодні ювілею) у далеке Заполяр'я, сподіваючись щось відшукати в архівах Ухтопечорських таборів (Ухтпечлагу). І справді, як сказано у Святому Писанні: "Шукайте і знайдете, стукайте й відкриють вам". В архівах Сиктивкара й Ухти (Комі АРСР тодішнього Радянського Союзу) пощастило знайти те, про що навіть не мріялося – рукописи письменника 1934 року й рідкісні документи періоду заслання 1934–1943 років.

"Радянський письменник" книжку не видав і своєї каси не порятував, а ми з Марією Михайлівною дещо з підготовленого до друку опублікували в періодиці: листи – у журналі "Вітчизна" та "Літературній Україні", табірний щоденник у журналі "Київ". Вишнєзнавець-рецензент друкував дещо з нашого рукопису в журналі "Радянське літературознавство". Почали відкриватися архіви КДБ, і нам пощастило скопіювати слідчу справу 1933–1934 рр. і навіть опублікувати в журналі "Слово і Час" автобіографію, написану Остапом Вишнею в камері №15 31 грудня 1933 року ("Слово і Час". – 1999. – №2. – С. 12-19).

Повернений нам із "Радпису" рукопис розростався за рахунок новознайдених матеріалів, але жодне з видавництв України не бралось публікувати "Десятирічку". Московська перекладачка Наталя Висоцька переклала рукопис російською мовою й мала намір надрукувати його в тодішньому "Советском писателе", де перед тим було видано "Третью Роту" В.Сосюри, але й там справа заглухла. 1999-го року одне з київських приватних видавництв ухопилося за цей рукопис, але й досі справа не зрушила з місця, а наші інститутські колеги І.Дзюба, В.Дончик і М.Жулинський у 2000 році рекомендували ввести "Десятирічку" до видавничих програм, підтримуваних фондом "Відродження", але там було надано перевагу книжкам про становище геїв і лесбіянок в Україні.

Про інші перемовини з українськими видавцями навіть закордону, де рукопис "світився" у видавничих планах кілька років, не хочеться і згадувати.

Упродовж вісімнадцяти років пишеться сумний літопис невиданої книжки, прецеденту якій немає у світовій літературі. Адже табірний щоденник Остапа Вишні – це єдиний документ, що належить репресованому українському письменникові, адже ніхто з ув'язнених не одважувався вести записів і тим більше передавати їх на волю. А листування Остапа Вишні з родиною, яке тривало (з перервами) у 1934–1944 роках, розповідає про жорстокі обставини перебування на засланні багатьох відомих українців – Йосипа Гірняка, Володимира Гжицького, Мечислава Гаска та інших.

Нині рукопис "Десятирічки" Остапа Вишні читають у видавництві "Смолоскип". Сподіваюся, що його буде опубліковано досвідченим видавцем Осипом Зінкевичем у серії видань спадщини репресованих письменників.

Читачам "СіЧ" пропоную статтю, написану 1989 року як передмову до книжки "Трагічна "десятирічка" Остапа Вишні".

ДОРОГИ ГІРКОЇ ПЕЧАЛІ

Задум створення книжки з листів і документів періоду сумної "десятирічки" Остапа Вишні, очевидно, виникав ще в його незабутньої й відданої дружини Варвари Олексіївни Губенко-Маслюченко (1902–1983), яка ретельно опрацювала все, що збереглося з того часу. А збереглося його не так уже й багато: із квітня 1934 по липень 1935-го року втрачені всі листи письменника до родини. Вони були залишені в Харкові на Холодній горі, на горіщі будинку по вулиці Пермській, 13 разом із письменницьким архівом, коли Варвара Олексіївна виїжджала в селище Кедровий Шор у далеке Заполяр'я на постійне проживання до Павла Михайловича. Утрачено і її листи, починаючи з вересня 1935 р., коли їх роз'їдали в Кедровому Шорі, про що так образно розповідає лист Остапа Вишні від 17 вересня 1935 р.

Отож усе, що залишилося в родинному архіві Остапа Вишні – від записки В.О.Маслюченко, датованої 11 січня 1934 р. і переданої, очевидно, до слідчого

ізолятора в Харкові, до листів звільненого письменника за 1944 р., та документів про реабілітацію за 1955 р. (до ХХ з'їзду КПРС!) — це і є ті виняткові за своїм змістом документи, що стали основою книжки “Трагічна “десятирічка” Остапа Вишні”.

Ще на початку шістдесятих років Варвара Олексіївна підготувала сумний епістолярій чоловіка й навіть склала до нього коментар. Без цієї копіткої праці багато б дечого лишилося невідомим для сучасного дослідника й читача, але завдяки винятковій сумлінності цієї героїчної жінки, яку справедливо назвали декабристкою ХХ століття, майже все, як кажуть, стало на свої місця: була майже завершена підготовка документальної частини книжки, “написана” самим Вишнею. Варвара Олексіївна ще в роки хрущовської “відлиги” сподівалася, що листи Остапа Вишні будуть опубліковані в найповнішому Зібранні творів у семи томах (до речі, комплект семитомника вона надіслала навіть самому М.С.Хрущову зі своїм дарчим написом після його “виходу” на пенсію), а тому їхні машинописні копії були передані голові редколегії Федору Маківчукові. Але до семитомника не потрапила навіть чимала кількість творів двадцятих років (їх передруковано лише в першому томі ювілейного чотирьохтомника 1989 року), тож до листів із заслання справа не дійшла.

Поza увагою видавців “лишився” тоді й табірний щоденник Остапа Вишні “Чиб’ю” (1934) — після “відлиги” настав період мерзлоти, і слово “репресія” вилучалося з літературного й наукового лексиконів.

* * *

Літературна й життєва долі Остапа Вишні тісно взаємозв’язані. Його антиденікінські фейлетони, надруковані 1919 р. в Кам’янці-Подільському — тодішній столиці Української Народної Республіки під псевдонімом Павла Грунського, стали 1920 року причиною його першого арешту. Але завдяки В.Еллану (Блакитному), який довів деяким членам тодішнього уряду, що ці твори не ворожі до радянської влади, П.М.Губенко стає спочатку перекладачем у газеті “Вісті” й відповідальним секретарем “Селянської правди”, а потім і письменником-фейлетоністом Остапом Вишнею.

Для ліквідації неписьменності села усмішки Остапа Вишні зробили не менше, ніж офіційні лікнепи, а міський житель почав говорити мовою Шевченка, що теж мало неабияке значення для здійснення процесу українізації, яка проводилася у двадцятих роках. Його називали “Гоголем Жовтневої революції”, і не тому, що він був земляком Миколи Васильовича (вони обидва з Полтавщини), а за його вміння сміятися крізь сльози навіть у драматичних ситуаціях, що склалися в Україні в роки суцільної колективізації, внаслідок якої було знищено основну масу трудового селянства, а письменник утратив свого улюбленого героя й читача.

Про величезну популярність творів Остапа Вишні у двадцяті роки написано дуже багато, адже його читали й видавали в республіці найбільшими після Тараса Шевченка тиражами. У 1928 р., наприклад, вийшло близько тридцяти збірників і збірничків його творів переважно в серії дешевої бібліотеки, розрахованої на сільського читача.

Цілком негативно оцінювали творчість Остапа Вишні лише вульгарні тлумачі літератури й донощики, чіпляючи письменникові один за одним ярлики, борючись так за ідейність (псевдоідейність!) літератури.

Арешту Остапа Вишні передували статті, які важко назвати статтями. Це були, по суті, політичні ордери на арешт письменника. Поява подібних статей, спрямованих проти того чи того митця, означала, що над ним уже навис дамоклів репресивний меч і кожної миті митець може бути заарештований.

Літературний побратим Остапа Вишні Б.Вірний, констатує факт величезної популярності і успіху серед читачів “Вишневих усмішок”, водночас пророкував, що “недалеке майбутнє несе забуття” їх авторів. О.Полторацький, названий у літературних колах Полторадурацьким, у своїй ганебній геростратівській статті “Що таке Остап Вишня” писав: “Контрреволюціонер, нахабно халтурячи, насмілювався у зашифрованій формі протаскувати в літературі куркульські ідеї,

колишній петлюрівець, що змінив вогнепальну зброю на перо “гумориста”. Але й цього було замало теоретикові авангардизму, і він називає “короля українського гумору” ... “фашистом і контрреволюціонером” і закликає “трактори нашої сучасності” пройти по садках вишневих усмішок. А після арешту Остапа Вишні цей же літературно-критичний версифікатор із якоюсь патологічною зловтіхою зізнався: “Тепер я щасливий відзначити, що подібне уже сталося і що моя стаття стає епітафією на смітникові, де похована “творчість” Остапа Вишні”.

Розвінчували і цькували не одного Остапа Вишню, але найгостріші та найотруєніші стріли летіли у працівників гумористичного цеху: сміятися в роки грандіозних успіхів на колективізованій ниві чи в індустріалізованій промисловості було не те що не модно, а й небезпечно. Усмішку могли сприйняти як насмішку. Але цех гумористів не міг зрадити своєму основному покликанню — писати для людей і про людей веселі твори, а тому його повністю ліквідували (репресували) “неіндустріалізованим”: один за одним були не лише викинуті з літератури сатирики й “фейлетоністи-вишніянці”, а й знищені фізично майже всі українські письменники-гумористи, зокрема й рідний брат Остапа Вишні Василь Чечвянський.

Першим серед гумористів потерпів Остап Вишня, однак упродовж кількох років цькування він не втрачав оптимізму і свого “вишневого” гумору, гіркі нотки якого звучали навіть у слідчому ізоляторі по вулиці Чернишевського в Харкові.

Трагічний “десятиріччя” Остапа Вишні передувала злива критичних “антивишнівських” наскоків, починаючи з 1927 р. У хорі критичного осуду найгучніше лунали голоси Л.Гомона, М.Качанюка, Б.Вірного (Антоненка-Давидовича), М.Агуфа, С.Щупака, Г.Проня (цей вимагав показати всім трудящим контрреволюційну суть і бездарність фашистів — Ялового, Досвітнього, Вишні, Гжицького, Пилипенка, Ірчана, Загула, Козоріса, Бобинського...), І.Кулика. Навіть партійні лідери республіки П.Постишев, С.Косіор і М.Попов викривали націоналістичних проводирів Остапа Вишню і М.Хвильового. І критиковані, а згодом і критикани ставали жертвами сталінської репресивної машини, яка перемолола поступово не менше трьох генерацій як у творчих, так і в політичних (навіть в органах ДПУ — ОДПУ — НКВС — МДБ) та суспільних сферах. Атмосфера суцільного психозу пошуків ворогів народу породжувала і їхніх шукачів, які через своє безталання й політичну сліпоту вірили у псевдопатріотичні ідеологічні гасла й дуже легко могли розправитися або принаймні зламати навіть генія. Протистояти орді нездар могла тільки така мужня особистість, як Микола Хвильовий, який дав належну відповідь О.Полторацькому у памфлеті “Остап Вишня в світлі “лівої” балабайки, або ...” (“Пролітфронт”. — 1930. — №4). Письменник на повний голос заявив: “Усмішки Остапа Вишні я полюбив. Полюбив їх за те, що вони запашні, за те, що вони ніжні, за те, що вони жорстокі, за те, що вони смішні і водночас глибоко-трагічні...”

9 січня 1931 р. в щоденнику Івана Даниловича Дніпровського “Літературні стрічі. Пам’ятка для мемуарів” після візиту до його квартири Остапа Вишні з’явився запис, що великого гумориста обіцяють прийняти до літературної організації ВУСПП за умови визнання ним своїх помилок. Тут же Остап Вишня продиктував проект покаянного листа: “Визнаю всі свої помилки минулі і майбутні, навіть помилки своєї баби Килини, що в Лебедині пекла бублики.

Надалі писатиму так, як Кириленко і Микитенко.

З тов. привітом і т.д.”

І раніше, і в пізніших записах у щоденнику І.Дніпровського чимало уваги приділяється особистості Остапа Вишні. Автор робив заготовки для майбутніх літературних споминів, і колоритна постать Павла Михайловича, який майже щовечора приходив у гості, був у розмовах щирим і водночас безкомпромісним в оцінках кон’юнктурників та ідеологізаторів літератури, не могла випасти з поля зору спостережливого письменника. Наближалися часи, коли чесність і відвертість мінялися в декого на стриманість, анахоретство, а в інших — на озлобленість, заздрість і навіть помсту.

Варто згадати ще один епізод, описаний І.Дніпровським. Трапився він у новорічну ніч із 1930-го на 1931-й рік, коли дружня розмова між Остапом Вишнею та Іваном Кириленком закінчилася озлобленістю останнього:

“Вишня — Кириленко.

— Ваня, твоє (ім'ярек оповідання) халтура...

— А мої “Кучеряві очі”?

— Теж халтура...

Інцидент м'якого характеру, що кінчається “пустуванням і злими очима”, “очима помсти”. Ще, іще, ціла в'язка подібних “компліментів”, і гуморист обіцяє:

— Ні, я вже більше не буду”.

Не варто уточнювати (та чи й можливо це тепер?), хто більше доклав зусиль до того, щоб спочатку перетворити (за висловом того ж І.Дніпровського) “Гоголя Жовтневої революції” на “всеукраїнського м'якушку”, а вже потім на одну з перших жертв сталінського терору.

Що ж інкримінувалося Остапові Вишні і як було сфабриковано його справу?

Якщо антивишнівські статті з брудними політичними ярликами друкувалися в періодиці, починаючи з 1927 р., то ордер на арешт письменника був підписаний 7 грудня 1933 р. Саме відтоді почався відлік днів печальної “десятирічки”, про що свідчить облікова картка ув'язненого (зека) Губенка Павла Михайловича (Остапа Вишні), доступ для ознайомлення з якою був дуже складним (цей документ зберігався в Ухтинському архіві Міністерства внутрішніх справ Комі АРСР, дозвіл на його копіювання був наданий мені 1989 року). 7 грудня було заарештовано В.Гжицького, а Остап Вишня ще “гуляв на волі”, хоча на вулиці його супроводжували типи в чорних пальтах із піднятими хутряними комірами. Одного дня він отримав навіть телеграму від знайомого егеря із запрошенням приїхати на полювання й зібрався на нього із Григорієм Епіком, але, просидівши півдоби на вокзалі, довелося повернутися додому: через велику хуртовину не ходили поїзди. Уже після арешту з'ясувалося, що телеграма була “липовою”: егер, який запрошував на полювання, ні сном ні духом про той таємничий виклик не знав.

25 грудня 1933 р. за особистим розпорядженням голови ДПУ УРСР Балицького було ухвалено постанову, в якій стверджувалося, що “перебування письменника на волі — небезпечне” і що необхідно вжити запобіжних заходів — “тримання під вартою”. У цій же постанові, якою відкривається **справа №737**, що зберігалася в Комітеті державної безпеки Української РСР (тепер у Центральному державному архіві громадських організацій України. — С.Г.), письменникові інкримінуються такі злочини: “Остап Вишня звинувачується у злочинах по ст. 54-11 К[арного] к[одексу] УРСР, які знайшли прояв у тому, що він належить до української контрреволюційної організації, що прагнула повалити Радянську владу збройним шляхом...”

26 грудня між сьомою й восьмою годинами вечора у квартирі Остапа Вишні з'явився співробітник ДПУ Шерстов з ордером. У присутності двірника Я.М.Питимка й Варвари Олексіївни було проведено обшук. Письменника заарештували.

Уже на схилі літ Варвара Олексіївна описала у своєму записнику той вечір. І ми тепер маємо повну картину того, як відбувся арешт Остапа Вишні.

“Вони прийшли рано — годині о восьмій. На дзвоник двері відчинила Соня (домробітниця — єврейка, як і завжди знедолена, що знайшла притулок в нашій родині). Павлуша кінчав переклад п'єси Шкваркіна “Чужой ребенок” і цокав на машинці у кімнаті Мурочки.

Я читала, сидючи в їдальні. Ще не встигла зреагувати на дзвоник, як через їдальню впевнено пройшли двоє вдягнених чоловіків і зайшли до кімнати дочки. Серце шалено закаталось від передчуття. Я зайшла до кімнати... Павлуша стояв між двох незнайомих, держав в руках папірець, читаючи його. Подивився на мене й сказав:

— Ось прийшли товариші по мене. Збирай мене, Варю.

Ми перейшли в кабінет. Один з пришельців роздягнувся і сів за письмовий стіл Павлуші. Це був військовий — форма ГПУ на ньому.

Павлуша стояв перед столом. Він був блідий, але тримався спокійно.

Попросив мене:

— Дай мені свіжу нижню сорочку одягти.

Я принесла сорочку, і Павлуша перевдягнувся. Поки я ходила за сорочкою, вони про щось говорили “отвлеченное”.

На мої запитання про те, що можна дати з собою Павлуші, відповідав схвально.

Я нагрузила портплед: подушкою, якоюсь книжкою, білизною. Дома було лише 40 кар. грошей, які я дала Павлуші. Це були останні гроші. Мали одержати за переклад п'єси. Незакінчений переклад останньої дії “Чужої дитини” дозволили взяти Павлуші з собою, аби мав його у них закінчити, не підводити театр... Наївність!

Він був чемний, на всі запитання про дозвіл щось взяти з собою погоджувався.

Ми почали прощатися. Перед тим, як одягти пальто, Павлуша зайшов у туалет, причинивши за собою двері. Один з трьох кинувся за ним і, рвонувши двері, став за ним... Одяглись, портплед поніс один з конвоїрів. Старший залишився сидіти за столом в кабінеті.

Наша Соня, наївна, трохи з придур'ю людина, почала кричати: “Куда Вы забираете хозяина?” Павлуша її втихомирював, попрощався з нею. За короткий час приїхали ще 6 чи 7 чоловік і почався обшук”.

Наступного дня слідчий Бордон під розписку оголосив Остапові Вишні постанову й пояснив, що арешт не є непорозумінням, у що наївно вірив письменник, і висунув звинувачення, що він буцімто належить до терористичної Української військової організації (УВО) і нібито мав особисто вчинити замах на секретаря ЦК КП(б)У П.П.Постишева (В.Гжицький мав “убити” В.Я.Чубаря). Незважаючи на категоричний протест заарештованого проти таких безглузких звинувачень, слідчий уперто домагався свого, удаючись до фізичних і психічних тортур, мотивуючи тим, що це “необхідно для народу і для більшовицької партії”. Приголомшений Остап Вишня навіть запропонував свою версію, мовляв, у 1928 р. він лікував виразку шлунка в Німеччині в санаторії біля Берліна, і його можна звинувачувати в тому, що він міг стати зрадником батьківщини чи агентом німецької контррозвідки. Але Бордон домагався свого, бо сценарій планованого нового політичного процесу було, очевидно, узгоджено з вищими ешелонами влади, а тому жодних відступів не передбачалося.

У “Споминах” видатного українського актора-березільця Йосипа Йосиповича Гірянки (1895—1989), якому довелося разом із Остапом Вишнею пити гірку чашу і в Харківському “домзаку” в загальній камері №47, і на далекому Заполяр'ї в місті Чиб'ю, наведені страшні факти історії самого слідства над письменником: “Кілька днів не могли ми наговоритись про ті цинічні прийоми слідства, якими ГПУ добивало признань вини від своєї жертви”¹.

“Я розповів Вишні, як то слідчий підсунув мені його заяву до Колегії ГПУ, в якій він признавався до приналежності до УВО і т. ін. Остап Вишня, гірко всміхнувшись, сказав, що такі заяви і йому показували — Пилипенка, Ялового і Слісаренка”².

А ось “свідчення” самого Остапа Вишні, “здобуті” Бордоном уже випробуванім насильницьким шляхом: “В тій контрреволюційній організації, в якій я брав участь — ділянкою, де я працював, був літературний фронт. На цім фронті й проводив я свою контрреволюційну роботу.

В чому вона полягала? Насамперед, в дискредитації, в обезціненні партійної лінії в радянській літературі, в компромітації пролетарської літератури, в знеціненні російської літератури і взагалі російської культури.

Всякий письменник, що вийшов з лав робочого класу, що починав свою літературну роботу з позицій інтернаціональних, дискредитувався й компромітувався, як художник, як митець, і в письменницьких колах і в широких читацьких масах.

Натомість вихвалялися письменники з явними націоналістичними ознаками і тільки вони вважалися справжніми художниками, за талановитих митців.

Вживалося заходів, щоб літературну молодь, що приходила в літературу із заводів, шахт, колгоспів брати під свій вплив, керувати нею, спрямовуючи її в націоналістичне річище”.

¹ *Йосип Гірянка. З Остапом Вишнею у таборах (уривки зі спогадів) // Україна. – 1989. – №41, жовтень. – С. 17.*

² *Там само // Україна. – 1989. – №42, жовтень. – С. 16.*

“Свідчення”, вибиті 21 січня 1934 р., ще страшніші: “Організація провалилась. Це було ясно. Арешт Ялового, самогубство Хвильового і т. д. — все це ознаки, що організації вже нема, що позалишалися поодинокі її члени, які також чекали на викриття й на арешти — треба було довести і членам організації і владі, що, мовляв, хоч організація і провалилась, та все ж таки — ми ще в силі, ми ще маємо і силу і можливість “грюкнути дверима” востаннє, подаючи тим самим надію, що ще не все загинуло. [...]”

Правду казавши, я ходив увесь час тоді в якомусь тумані, байдужий до всього і до всіх, з повсякчасними головними болями, з незовсім координованими й нормальними вчинками, викликаючи у близьких своїх і в лікарів, що мене лікували, побоювання за мій психічний стан.

Я не вдумувався глибоко в те, що говорилось, я погоджувався з усім і на пропозиції членів організації (Озерський, Досвітній, Ірчан) погодився бути виконавцем замаху на т. П.П.Постишева. Говорилося про те, що П.П.Постишев має невдовзі прийняти (балачка відбувалася в жовтні м-ці) делегацію письменників і в цей саме час я мав учинити на його замах. Як саме, з чого стріляти, як стріляти — у ці деталі я не вдавався, і чи були ці деталі розроблені, я не пам’ятаю. Револьвера в мене ніколи не було, хто мав мені дати револьвера — не пам’ятаю. Взагалі ж, — я кажу, — в той час ота сама психічна депресія позбавляла мене можливості пригадати зараз усі деталі.

Коли б мені хтось нагадав ті часи, нагадав подробиці тих балачок, міркувань і т. і., що тоді проводилися, можливо б — я й пригадав би все детальніше.

Із осіб, яких іще називали тоді, як об’єктів атентатів нашої організації, вказувалося на В.Я.Чубаря й на В.А.Балицького. Смутно пригадую, що на (В.А.Б. В.Я.Балицького — закреслено. — С.Г.) В.Я.Чубаря мав заподіяти замах Гжицький, а на В.А.Балицького — не знаю хто. Місцем для цих атентатів було обрано майдан ім. Держинського під час святкування Жовтневої Революції”.

Під протоколом останнього допиту, записаного, на протигагу попереднім, російською мовою, стоїть підпис Остапа Вишні, що “записано правильно”, з його слів, але що ж це за зізнання і в якому стані був тоді арештований?

“Вопрос. Признаете ли Вы себя виновным в предъявленом Вам обвинении?

Ответ. Да, признаю. Я являюсь членом к[онтр]-р[еволюционной] подпольной националистической организации. В беседах между собой члены организации называли ее “Объединенным Национальным Блоком”. Точно названия организации не знаю.

Вопрос. Какие цели ставила перед собой Ваша организация?

Ответ. Целью организации было свержение Советской Власти на Украине и установление Демократической Республики.

Вопрос. Какая работа проводилась организацией в последние месяцы?

Ответ. После майских арестов, после ареста Ялового и самоубийства Хвильового в организации начались разговоры о необходимости применения индивидуального террора в отношении П.П.Постышева, Балицкого и Чубаря, которых считали виновниками разгрома организации. [...] Со мной говорили о том, что я, как один из лучших и известных представителей нации, должен пожертвовать собой и взять на себя убийство Постышева.

Был намечен такой план: к т. Постышеву отправится делегация от писателей и в момент приема я в него выстрелю.

Я согласился.

Однако начались новые аресты, прием у т. Постышева делегации не состоялся и намерения своего я не выполнил.

Подробные показания дам дополнительно.

Протокол читал записано правильно с моих слов

Остап Вишня

Допросил Бордон”

Отже, “слідством” було доведено існування неіснуючої терористичної організації та виявлено одного з її “учасників”, якого необхідно було знешкодити. І от

справа передається на розгляд судової трійки Колегії ДПУ УРСР із клопотанням про застосування до письменника-“терориста” “вищої міри соціального захисту” (не покарання, а захисту!) – розстрілу. Обвинувальний висновок затвердив заступник прокурора ДПУ УРСР Крайній: “ГУБЕНКО он-же Остап ВИШНЯ мною допрошен. Подтвердил все свои показания.

Обвинительное заключение подтверждаю. Предлагаю – РАССТРЕЛ. ЗАМ ПРОКУРОРА ГПУ УССР (Крайний) 23.II.34 года”.

Від 23 лютого, коли було оформлено обвинувальний висновок, до 3 березня Остап Вишня сидів у загальній камері, очевидно, не знаючи того, яке очікує на нього покарання. Із подальшого листування з дружиною видно, що вони сподівалися лише на 5 років таборів не суворого режиму, а тому вирок, оголошений 3 березня 1934 р., був для них приголомшливим: “Губенко Павла Михайловича (Остап Вишня) – приговорить к расстрелу с заменой заключением в исправтрудлагерь сроком на десять лет, считая срок с 7/XII.33 г.”

У книзі наказів по особовому складу Котласького перевалочного пункту за 1934 р. (її копія зберігається в місті Ухті в архіві об'єднання “Коминнефть”) мені пощастило 1989 року відшукати такий документ:

“Приказ
по Котласскому перевалочному пункту
Ухтпечлага ОГПУ
11 апреля 1934 года № 99 гор. Котлас

4

Прибывшего из Харьковского домзака для отбывания меры социальной защиты з/к Губенко Павла Михайловича зачислить в списки перпункта с сего числа.

Основание: С[лужебная] записка У[четно] Р[аспределительной] Ч[асти]”.

Як розповідала Варвара Олексіївна, із Харкова до Котласа ув'язненого супроводжували у вагоні аж три конвоїри як особливо небезпечного політичного злочинця. А далі був піший етап до столиці Ухтпечлагу міста Чиб'ю. Як свідчить запис у згадуваній обліковій картці Ухтинського архіву Комі Республіки, Остап Вишня “прибыл в лагерь 18.IV.34 [из] Харьковского д[ома] з[аключения]. Наименование лагеря – Ухтпечлаг НКВД”. Розташування табору не вказано, але було це ще, очевидно, не місто Чиб'ю, бо відстань між ним і Котласом дорівнювала 600 км. Невідомо, якого числа письменник вирушив у свій перший етап, що, як видно з листів В.О.Маслюченко, викликало цілком природні асоціації з етапом Чернишевского та інших царських каторжників, бо у книзі наказів за квітень-травень 1934 р. зазначено лише кількість етапованих по певних числах. Можна подивуватися логіці працівників ОДПУ, які не зберегли списки етапованих (можливо, вони зберігаються в ще недоступних нам закритих архівах), зате можна серед таємних документів, де йдеться про міграцію через Котласький перевалочний пункт неймовірної кількості ув'язнених, натрапити на такий наказ (№108 від 20 квітня 1934 р.): “Павших 15 и 16 апреля сего года двух поросят – хрячка двух месяцев и свинки пяти месяцев – исключить из списочного состава и списать в расход.

Основание: акты комиссии от 15 и 16 апреля и циркуляр управления Ухтпечлага ОГПУ от 26 февраля 1931 года за № 204729.

Начальник перпункта Алфимов”.

Приблизно вісім місяців (із червня 1934 р. по 1 лютого 1935 р.) Остап Вишня перебував у місті Чиб'ю, де працював у редакції табірної газети “Северный горняк”, на якій поряд із силуетами Леніна-Сталіна містилися заклик “Пролетарии всех стран соединяйтесь!” і попередження “Запрещается выносить за пределы лагеря”. Про роботу в редакції цієї газети найкраще розповідають записи табірною щоденника “Чиб'ю” (1934). Його, очевидно, Варварі Олексіївні передав Павло Михайлович у вересні 1935 р. під час їхньої розлуки в Кедровому Шорі.

Остапові Вишні волею трагічних обставин судилося стати літописцем першої (ювілейної) п'ятирічки Ухтпечлагу. На початку літа 1934 р., коли він опинився в

Чиб'ю, очевидно, у начальника Ухтопечерських таборів Якова Мойсейовича Мороза (справжнє прізвище Іосема), колишнього помічника начальника УСЕВЛОНА, виникла ідея увічнити героїзм освоєння Півночі окремою книжкою. Творчих сил для цього було достатньо. Тільки в таборах міста Чиб'ю перебували, крім Остапа Вишні, узбецький поет і колишній нарком освіти республіки Манон Абдулайович Рамзі та російський поет і журналіст Євгеній Лідін (справжнє прізвище — Барятинський). Книжку, як видно з листування і щоденника Остапа Вишні, було підготовлено і перший її примірник надіслано для ознайомлення в ГУЛАГ, бо вона нібито мала вийти в Москві. Доля надісланого у столицю примірника невідома, але в Центральному державному архіві Республіки Комі в Сиктивкарі було виявлено підготовчі матеріали до цієї книжки, зокрема й рукописи багатьох нарисів Остапа Вишні, про що варто сказати докладніше.

Книжка називалася “5 лет борьбы за недра тайги и тундры” й мала складатися з чотирьох частин. У вступній частині передбачалося подати передмови від редакції та Я.М.Мороза або кого-небудь із керівників області. До другої частини Остап Вишня мав написати такі нариси: “Ухтинская целебная вода” (5 с.), “Промысел №4” (10 с.), “Чибью” (14 с.), “Промысел №3 (Ярега)” (4 с.), “Печора” (обсяг не вказано), “Север огородный, север полеводческий” (24 с.). Друга частина книжки називалася “Из рассказов старых ухтинцев”, і Вишні належало написати нариси “Поход на Воркуту” (19 с.), “Mens sana in corpore sana” (5 с.)

До другого підрозділу третьої частини книжки, що мав назву “Через труд к возрождению”, було написано нариси про передовиків Ухтпечлагу: “П.М.Лямин” (10 с.), “Хомяков” (5 с.), “Торопов” (6 с.), “Максимович” (6 с.), “А.Ф.Морозов” (6 с.), “Романенко” (11 с.), “Бригерман” (4 с.), “Седойкин” (викреслено), “Расстрелин” (3 с.).

Частина четверта складалася з нарисів, присвячених керівникам Ухтпечлагу, і називалася “Организаторы побед”: “Я.М.Мороз” (15 с.), “И.И.Косолапкин” (9 с.), “Д.И.Кузьмин” (10 с.), “Соколов” (7 с.), “Макаров” (5 с.), “Бочаров” (2 с.).

Отже, за попереднім планом Остап Вишня мав написати 26 нарисів, а серед матеріалів редакції міжтабірної газети “Северный горняк” нам пощастило відшукати 21 текст, здебільшого у вигляді автографів і машинописів з авторською правкою та з правками невідомої особи (можливо, когось із табірних начальства), яка позначила, що необхідно вилучити з нарисів. Пильний редактор пропонував вилучити з тексту нарису “Ухтинская целебная вода (Промысел №11 имени ОГПУ)” рядки: “Хлюпала себе вода и самая того в своей соленой горечи не зная, что скоро возьмут ее большевики “в работу”, заставят ее служить освобожденному от рабских капиталистических цепей человечеству, и прославлена она, горько-соленая, будет в пространствах и временах, прославляя в свою очередь и советскую научную мысль и сказочные успехи социалистического строительства страны Советов.

Исследование показало высокую радиоактивность воды, причем радия в ней оказалось гораздо больше, чем во всех известных до сего времени во всем мире радиоактивных водах”. А далі письменник засвідчує чисельне зростання “населення” на цьому промислі — від сорока осіб у 1930-му році до кількох сотень у 1931-му і до кількох тисяч у 1933-му. Звичайно, про радіоактивне зараження ув'язнених цією “цілющою” водою тоді не йшлося, зате щодо видобутку радію, то завдяки саме цьому родовищу Радянський Союз вийшов 1934 року на друге місце у світі.

Не дійшла справа до публікації й нарису Остапа Вишні “Промысел №III имени тов. Мороза Я.М.”, в якому показано темпи розвитку цього нафтового родовища завдяки будівництву бараків для ув'язнених: “В январе 1933 года появился первый барак и выросла вышка №1. За ними — второй барак, пекарня, конюшня, времянки...

А 20 февраля 1933 года был издан по ОГПУ приказ такого содержания:

“Отмечая особо энергичную работу начальника Ухтопечорских исправительно-трудовых лагерей ОГПУ тов. Мороза Якова Моисеевича по освоению в исключительных условиях дальнего Севера Ухтопечорских нефтяных и

каменноугольных месторождений, приказываю: нефтяной промысел №3 на р. Яреге именовать “нефтяным промыслом имени тов. Мороза Я.М.”

Заместитель председателя ОГПУ Г.Ягода”.

У всех работников Ухтопечорского лагеря приказ этот вызвал большой подъем энтузиазма”.

Прикладів таких можна навести багато, і всі вони пояснюють причину, чому ж ГУЛАГ не дав згоди на публікацію книжки “5 лет борьбы за недра тундры и тайги” — у тексті майже кожного нарису був ще й підтекст, який розвіював фальшивий ентузіазм і хоч би натяками розкривав справжню суть гулагівських методів освоєння далекої Півночі.

Колишній в'язень Ухтпечлагу, а до того токарь Іжорського заводу й комсомольський активіст Веніамін Федорович Васильєв у 1989 р. згадував обставини, за яких будувався тракт від Чиб'ю до Крутої: “Это был ад, ад кромешный! Через пару месяцев от нашего этапа в 600 человек осталось 230 полуживых дистрофиков. Этап ленинградских коммунистов, бравших Зимний, отстоявших революционный Питер, штурмовавших мятежный Крондштат, был здесь уничтожен и погребен в болотах”.

А інший політкаторжанин Костянтин Петрович Гурський свідчить: “На строительстве тракта Чибью — Крутая больше месяца не выдерживали. Эски голодали. Трупы павших лошадей охрана обливала керосином, засыпала известью и закапывала. Их откапывали и ели. Были случаи людоедства. Проклятый пятый лагпункт! Мертвых здесь не хоронили, трупы просто присыпали снегом или спускали под лед” (Газ. “Ухта”. — 1989. — №196. — 12 октября).

В Ухтинському краєзнавчому музеї восени 1989 р. експонувалися документи про те, що в місцевих таборах були випадки людодства, навіть торгівлі людським м'ясом. Уночі до “ізолятора для слабосильних”, а по суті, уже трупарні, пробиралися карні злочинці і обрізали (із неживих, а може, ще й живих людей!), як сказано в тому трагічному документі, “мягкие части человеческого тела”. В архівах збереглися навіть справи про розстріл злочинців-людодів. З однією такою справою довелося познайомитися й мені. Бодай такого ніколи не читати!

В отакій атмосфері довелося жити і працювати упродовж десяти років геніальному сміхотворцю України!

До вбивства С.М.Кірова Остап Вишня працював у редакції “Северный горняк” і писав книжку “5 лет борьбы...” Дозволили приїхати на побачення дружині, і Варвара Олексіївна “гостювала” в чоловіка весь липень 1934-го, а 5 серпня змушена була залишити Чиб'ю, бо в Харкові на неї чекали двоє малолітніх дітей — її донька Марія й син Павла Михайловича від першої дружини, яка померла 1933 року, В'ячеслав. По дорозі через Москву В.О.Маслюченко хотіла залишити у відповідних органах заяву про перегляд справи Остапа Вишні. Хворого чоловіка вона просила перевести в табір із менш суворими кліматичними умовами, а також добивалася дозволу на спільне проживання сім'ї. Але останнього довелося чекати майже рік.

1 лютого 1935 р. Остапа Вишню було відправлено в найстрашніший етап (це була відплата власть імущих за вбивство Кірова, але не справжнім убивцям, а знедоленим і безневинним політичним в'язням) — він мав один пройти через зимову тундру і тайгу відстань від Чиб'ю до віддаленого рудника Єджид-Кирта, що становила 1200 кілометрів. Але друзі Павла Михайловича вмовили начальника Ухтпечлагу Я.М.Мороза дозволити в'язню супроводжувати запряжені конячиною санчата з геологічними приладами. Така “хитрість”, можливо, і порятувала Остапа Вишню від замерзання чи від розтерзання в тайзі хижими звірами.

Наприкінці травня 1935 р. Варварі Олексіївні пощастило продати рояль та інші речі, і виручених грошей вистачило, щоб рушити на далеку Північ. На початку червня Остап Вишня повідомив, що отримав дозвіл на постійне проживання його сім'ї. Дванадцятирічний син В'ячеслав теж виявив бажання їхати до батька, але бабуса, Марія Адамівна Смірнова, в якої він виховувався, не пустила. І от 1 серпня 1935 р. сім'я нарешті об'єдналася за колючим дротом у селищі над Печорою

Кедровий Шор. Але навіть табірне щастя було невдовзі затьмарене – через півтора місяця начальник III відділу Сімсон відібрав дозвіл на спільне проживання сім'ї, і Остапа Вишню одірвали від рідних, посадили на пароплав “Шахтар” і відправили на далекий рудник Єджид-Кирта. Дружина залишилася з тяжко хворою донькою Марією на руках, доки не пощастило пароплавом “Соціалізм” добратися до Усть-Уси, а потім через Нар'ян-Мар аж до Архангельська. Українці-архангельці допомогли нещасній жінці з дванадцятирічною донькою знайти квартиру, хоч і у віддаленому районі, на Кегострові. А Павло Михайлович невідомо за що змушений був сидіти в ізоляторі й упродовж шести місяців бути в підконвойній команді. Його призначили на роботу плановиком копальні, і він працював ним упродовж трьох років – аж до останнього свого етапу наприкінці 1938 року.

У вересні 1936 р. було ще одне побачення з дружиною, яка приїжджала до нього з Архангельська, але вже без дочки, котра ходила у школу. Побачення в 1936 р. тривало недовго (близько двох тижнів), бо закінчувалася відпустка. Варвара Олексіївна запізнилася на роботу в Архангельський театр, і її було звільнено з роботи, але насправді причина звільнення полягала в іншому – актриса була дружиною “ворога народу”. А потім, як писав Павло Михайлович, “строгостя пайшли”. 1937 року побачення не дозволили, стало складніше навіть листуватися. Дружині після звільнення з роботи доводилося їздити по відрядженнях, мати справу з художньою самодіяльністю. Її почали викликати на допити в ОДПУ... У червні 1937 р. Остап Вишня надіслав Варварі Олексіївні телеграму, що їм відмовлено в побаченні, а це означало, що відпало питання про спільне проживання на поселенні. У липні письменника позбавили на квартал права листування за “повторною попытку нелегально отпривить письмо”. Це було подвійною трагедією для люблячих людей. Довелося продати в Архангельську навіть друкарську машинку – подарунок канадських українців, щоб хоч якось матеріально підтримати хворого Павла Михайловича.

А далі в родинному листуванні почали творитися якісь непорозуміння: на тривалий період було перервано зв'язок через якусь штучну плутанину з адресами. 20 лютого 1938 р. Варвара Олексіївна на свій запит про місце ув'язнення чоловіка отримала від начальника обліково-розподільчого відділу Ухтпечлагу повідомлення про те, що “Губенко Павел Михайлович находится в Ухтпечлаге НКВД. Почтов. адрес: Северная область, Ненецкий округ, Воркута”.

Насправді ж ніколи Остап Вишня у Воркуті не був, і це внесло зайву плутанину і в листування, і додало нових страждань. Майже весь 1938 рік був без листів, хоча Павлові Михайловичу вручали під розписку “бумагу”, що його “разыскивают родственники” і щоб він “наладил с ними переписку”. Але цього не вдалося зробити, бо листів від родини йому не давали. Дружина з донькою змушені були змінити кілька місць проживання, бо їм, як “членам сім'ї ворога народу”, важко й небезпечно було затримуватися в будь-якому місті чи селищі. З Архангельська вони переїхали до Сасового, а потім до Скопина і, нарешті, до Ранненбурга Рязанської області.

У листопаді 1938 року Варвара Олексіївна отримала телеграму від ув'язненого товариша Остапа Вишні, колишнього вурка Феді Зубова: “Павел на руднике. Сообщите точный адрес”. Щоб якось підтримати чоловіка й не накликати біди на сім'ю, дружина вдавалася до всіляких хитрощів: із Ранненбурга вона відправляла посылку до Харкова на адресу своєї тітки Ю.Й.Новикової, а та вже відправляла її на заслання. Це робилося з метою конспірації, щоб і в цьому місті, і в театрі, де Варвара Олексіївна працювала, не дізналися про її ув'язненого чоловіка. Але посылка повернулася через рік із багатьма наліпленими розписками з різних таборів, а на одній із них було написано: “Возврат за ненахождением адресата”. Це ж саме сталося і з грошовим переказом, бо, як стало відомо пізніше, Остапа Вишню відправили в Чиб'ю на розстріл...

Про останній етап Остапа Вишні існує кілька версій, дві з яких заслуговують на ширшу увагу. Одну з них оповідала Варвара Олексіївна, очевидно, зі слів чоловіка. Дорогою з копальні Єджид-Кирта в центр Ухтпечлагу місто Чиб'ю в

конвоїра стався напад апендициту, і фельдшер Павло Губенко змушений був опікуватися хворим, якому підставив своє плече, а також його зброєю. Через хворобу конвоїра та погодні умови (на той час настала рання зима) етап з одного ув'язненого прибув до місця свого останнього призначення з великим запізненням, коли хвиля знищення політв'язнів уже минула. Новий табірний начальник (Я.М.Мороза на той час було репресовано і, здається, розстріляно) тільки і зміг вигукнути від здивування: “И это враг народа?!” Можливо, це й вирішило подальшу долю письменника — його помістили для лікування в медичний ізолятор “табору для слабосильних” Ветлосян (околиця міста Чиб'ю), і протягом останніх п'яти років він працював фельдшером, хоча майже втратив на цей період зв'язок із сім'єю.

Друга розповідь належить харківському товаришеві Остапа Вишні і другові по нещастю Володимиру Гжицькому, який широко переповів у романі “Ніч і день” епізод останньої зустрічі, а радше прощання на копальні Єджид-Кирта. Це було пізньої осені 1938 р. Якимось стривожений Павло Михайлович покликав до себе Гжицького й попросив допомогти зібратися в етап — на нього на річці Печорі як на особливо небезпечного політичного “злочинця” чекав човен із трьома конвоїрами. Його мали доставити в Чиб'ю, а для чого — було зрозуміло і без пояснень — для розстрілу, адже тоді “ворогами народу” оголошувалися навіть ті, хто мав безпосередній стосунок до репресій невинних людей. На прощання Остап Вишня просив передати в Україну, що він ні в чому не винний... На третій день човен зупинився в Кедровому Шорі, де Остап Вишня у вересні 1935 року розпрощався з родиною. Далі рухатися Печорою було неможливо, бо несподівано пішла шуга й до льодоставу про подальше етапування зека Голубенка (таке прізвище дав своєму героєві В.Гжицький) Павла Михайловича й мови не могло бути. Етап затримався в дорозі на добрих два місяці і прибув, очевидно, пішки по льоду з великим запізненням. Дорогою з конвоїром і могла трапитися ота пригода, про яку зі слів Павла Михайловича розповідала Варвара Олексіївна. На той час був заарештований навіть нарком внутрішніх справ Єжов, і чиб'ювському табірному начальству було не до рядового зека, хай навіть й оголошеного особливо небезпечним політичним злочинцем.

В обліковій картці, що зберігається в Ухтинському архіві МВС Республіки Комі, є дати пересування зека Губенка Павла Михайловича (Остапа Вишні) територією Ухтпечлагу. На жаль, не всюди поставлено роки, а лише числа й місяці, та все ж таки цей документ свідчить про десятилітні мандри по відділеннях, “командировках” (так називалися певні родовища, що містилися за межами табірних зон). Незважаючи на те, що не всі записи пощастило нам розшифрувати та точно визначити всі дати, цей документ заслуговує, щоб його навести повністю (у квадратних дужках подаються ймовірні роки).

Отделения командировки, роты	Прибыл	Убыл
1. Печора 1-ое отд.	5/X [35]	30/X 36
2. 1-ое отд.	16/X [37]	
3. ГТ 1 отд. Печерлаг	31/XII 37	21.2.38
4. Печерлаг	21.2.38	
5. отд. л[ечебный] п[ункт] № 1	27/XII.38	
6. уп[равление] о[тдельного] л[ечебного] п[ункта] № 1 ОЛП 13	1.01.39	16.7.39
7. О[тдельный] л[агерный] п[ункт] № 13	15.7.39	
Убыл из лагеря Воркутпечлаг 11/VII 38.		
Дата и основания ч/п ОЛП от 7 18.X.39.		
Прибыл 9.9.41 г.		
Генпроверку 1940 прошел.		
Ухтоижемское отд[еление] НКВД, ОЛП № 7.		
Генпроверка 1940. 17		
Убыл во внутреннюю тюрьму НКВД СССР г.Москвы 29/IV-43”.		

Останній даті передували події, які досі залишаються таємницею, як і дата відправки ув'язненого до Москви (з листів письменника видно, що з Ухтіжемлагом,

де перебував у 1943 р., Остап Вишня розпрощався лише у вересні чи на початку жовтня того року).

Хто перший порушив клопотання про звільнення Остапа Вишні? Про це, напевно, точно не знав ні сам Павло Михайлович, ні його родина. М.Бажан на запитання Варвари Олексіївни, кому належить ця чудова ініціатива, назвав ім'я Олександра Довженка. Проте, як згадував Ю.Смолич та інші мемуаристи, звільнення письменника добивалися ще кілька осіб, насамперед і тодішній голова Спілки радянських письменників України М.Рильський, і Ю.Яновський, і все те коло літераторів, яке в 1943 р. було близьким до М.С.Хрущова й умовило його порушити клопотання перед Сталіним про звільнення українських письменників. Із них першим і єдиним до смерті “вождя народів” вийшов на волю Остап Вишня.

1989 рік, Ухта – Сиктивкар – Київ

Рекомендація

Пропоную фонду “Відродження” розглянути книгу “Десятирічка” Остапа Вишні”, яку підготували до друку літературознавець-текстолог, завідувач відділу рукописів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України Сергій Гальченко та прийомна дочка письменника Марія Михайлівна Євтушенко. Ними здійснено ряд публікацій творів, листів, щоденникових записів славетного гумориста.

Ця книга є наслідком багатолітньої пошукової праці в архівах і бібліотеках Києва та в архівах міст Ухти і Сиктивкара (Республіка Комі), де в таборах Ухтпечлагу відбував заслання Остап Вишня в 1934–1943 рр.

Табірний щоденник і листи письменника із заслання — це виняткової цінності документи, які розкривають не лише невідомі сторінки біографії Остапа Вишні, а й подають вражаючу характеристику тих нелюдських обставин, в яких опинилися мільйони жертв тоталітарної системи.

Рекомендую фонду “Відродження” підтримати фінансово цей науковий проект — видання книги “Десятирічка” Остапа Вишні”.

Микола Жулинський
академік НАН України

9 березня 2000 р.

Лист підтримки

Підтримую проект видання книги “Десятирічка” Остапа Вишні”, яку підготували до друку С.А.Гальченко та М.М.Євтушенко.

Автори створили цю книгу на основі маловідомих і невідомих, але надзвичайно цікавих і важливих матеріалів архівів — від часу арешту Остапа Вишні й аж до його звільнення з неволі. Матеріали слідчої справи за 1933–1934 (особливо цінна автобіографія, написана в камері 31 грудня 1933 р.), табірний епістолярій і щоденник за 1934 р., родинне листування (переважно з дружиною — відомою артисткою Варварою Олексіївною Губенко-Маслюченко та з сином В'ячеславом) — це документальні свідчення трагедії великого сміхотворця, якому довелося пройти через десятилітні поневіряння в таборах Ухтпечлагу.

Книгу підготували і широко прокоментували сумлінні дослідники — літературознавець Сергій Гальченко і журналістка Марія Євтушенко — прийомна дочка Остапа Вишні, яка залучила до цього видання велику кількість матеріалів із сімейного архіву.

Книга, без сумніву, матиме великий успіх не лише в читачів, а й у дослідників творчості письменників, а тому рекомендую фонду “Відродження” підтримати її видання.

Академік НАН України
І.Дзюба

10 березня 2000 р.